

FUQAROLIK JAMIYATI G'OYASINING TARAQQIYOTI: IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLAR VA YANGI KONSEPTUAL YONDASHUVLAR

Ibroximov Sarvar Mo'ydinjon o'g'li
Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalar universiteti dotsenti,
falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ANNOTATSIYA

Maqolada "Fuqarolik jamiyati" tushunchasi tarixiy yondashuvda muayyan davrlarning mafkuraviy va siyosiy xususiyatlariga mos keladigan turli xil ko'rinishlarni ifodalagan. Zamonaviy fuqarolik jamiyatini tushunish uchun fuqarolik jamiyati kontseptsiyasining turli tarixiy davrlarda, turli sharoit va davrlarda, jumladan, hozirgi davrdagi o'zgarishlarini kuzatish va ularni qiyosiy tahlil etish orqali zamonaviy bosqichni tasavvur etish muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: fuqarolik jamiyati, g'oya, fuqarolik jamiyatiga oid nazariyalar, fuqarolik jamiyatiga oid kontseptual g'oyalar, tarixiy davrlar, davlat, transformatsiya, zamonaviy fuqarolik jamiyati.

THE DEVELOPMENT OF THE IDEA OF CIVIL SOCIETY: SOCIO- PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS AND NEW CONCEPTUAL APPROACHES

Ibrokhirov Sarvar Muydinjon ugli
Associate Professor at Tashkent University of Economics and Technology,
Doctor of Philosophy in Philosophical Sciences

ANNOTATION

In the article, the concept of "Civil Society" in the historical approach expressed various forms corresponding to the ideological and political characteristics of certain periods. In order to understand the modern civil society, it is important to imagine the modern stage by observing the changes of the concept of civil society in different historical periods, in different conditions and periods, including the current period, and by comparing them.

Key words: civil society, idea, theories of civil society, conceptual ideas of civil society, historical periods, state, transformation, modern civil society

РАЗВИТИЕ ИДЕИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ И НОВЫЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ

Иброхимов Сарвар Муйдинжон угли
Доцент Ташкентского университета экономики и технологий,
доктор философских наук

АННОТАЦИЯ

В статье понятие «гражданское общество» в историческом подходе выражало различные формы, соответствующие идейно-политическим особенностям определенных периодов. Для того чтобы понять современное гражданское общество, важно представить себе современный этап, наблюдая за изменениями понятия гражданского общества в разные исторические периоды, в разные условия и периоды, в том числе и текущий период, и сопоставляя их.

Ключевые слова: гражданское общество, идея, теории гражданского общества, концептуальные идеи гражданского общества, исторические периоды, государство, трансформация, современное гражданское общество.

Kirish

Zamonaviy fuqarolik jamiyati ko'pchilik olimlar tomonidan tadqiq etilgan bo'lib zamonaviy G'arb tsivilizatsiyasining mahsuli sifatida tushuniladi. Fuqarolik jamiyati rivojlanishini tahlil qilishning umumiy nazariyasi hozirgi kunda uning G'arbiy yondashuvi hisoblanadi. Fuqarolik jamiyati odatda mutlaqlashtiriladi va o'ziga xos mavhum namunali kategoriya sifatida qaraladi. Lekin, aslida bu faqat ideal va har bir jamiyatda u odatda mental xususiyatga qarab amaliyotda qo'llaniladi.

Globallashuv jarayoni G'arb sivilizatsiyasida paydo bo'lganligini inobatga olsak bu jarayonni umuminsoniy qadriyatlar sifatida qabul qilinishi va e'tirof etilishini da'vo qiladigan qadriyatlar to'plami sifatida qabul qilinadi. Fuqarolik

jamiyati dunyoda liberal qadriyatlarni targ'ib qilish va tarqatishning muhim va juda samarali vositasidir.

Fuqarolik jamiyati ikki tomonlama rol o'ynaydi. Fuqarolik jamiyati qadriyatlarining o'zi global miqyosda targ'ib qilinadigan "universal" qadriyatlardir. Shu bilan birga, fuqarolik jamiyati tuzilmalari ana shu umuminsoniy qadriyatlarni keng targ'ib qilish va targ'ib qilishga o'zini hissasini salmoqli ravishda qo'shishdir. Xalqaro tashkilotlar erkinlik, inson huquqlari, tenglik va gender tengligiga erishish uchun bugungi kunda kurashmoqda. Ular umuminsoniy qadriyatlarni keng targ'ib qiladi va shu orqali global jahon qadriyat postliberal makonni yarata oladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Fuqarolik jamiyatiga oid qarashlar qadim zamonlardan beri mutafakkir va tadqiqotchilar orasida mashhur bo'lib kelgan. Zamonaviy davrning o'ziga xos xususiyati uning amaliy yo'nalishidadir. XX-asrning oxiri - XXI-asrning boshlarida amaliy yo'nalishning dolzarbligi fuqarolik jamiyati kontseptsiyasi atrofida nazariy ishlanmalar sonidan ko'payib ketgan bo'lib ular ham dolzarbligi va ko'p qirraliligi bilan ajralib turishini alohida aytib o'tish mumkin bo'ladi.

Hozirgi atamalarning xilma-xilligi va fuqarolik jamiyatini tushunishda birlikning yo'qligi, uning "g'arbiy bo'lmagan" jamiyat, boshqa tarixiy, madaniy va qadriyatlarga ega bo'lgan jamiyat sharoitida shakllanishi va rivojlanishi darajasini va hatto rivojlanish imkoniyatlarini tahlil qilish. urf-odatlar, uning yangicha tahlilini va yo'nalishlarini qidirishni talab qiladi. Fuqarolik jamiyati sohasidagi turli nazariy ishlanmalarga bag'ishlangan ko'plab asarlar va fuqarolik jamiyati muammosini hal qiluvchi mutafakkirlar merosini batafsil o'rganishga qaramay, uning modellari va ulardagi farqlarni aniqlash muhim ahamiyatga ega, bu bizga yordam beradi.

“Fuqarolik jamiyati” tushunchasiga ta'rif berish uchun uning tushunchalarining turli tarixiy davrlardagi o'zgarishlarini bevosita kuzatish, uning muhim xususiyatlarini ajratib ko'rsatish va qiyoslash zarur.

Davlat va shahar boshqaruvi. tarix davomida fuqarolik jamiyati tushunchasi o'zgarib, har bir davrga, har bir jamiyatning alohida ehtiyojlari va talablariga moslashib bordi. Ijtimoiy rivojlanish jarayonida fuqarolik jamiyatining moslashuvi va uning ma'lum bir tarixiy davrda hukmron mafkura yoki uning davlat maqsad va vazifalari (utopik va statistik qarashlar, marksizm, absolyutizm, liberalizm, zamonaviy kommunikatsionizm va boshqalar) ostiga olinishi sodir bo'ldi. Aniq mafkuraviy yoki pragmatik maqsadlarga moslashgan deb qaraladigan fuqarolik jamiyatini tahlil qilish uning zamonaviy dunyoda, turli mamlakatlar va xalqlar o'rtasida rivojlanish imkoniyatlari, yo'llari va istiqbollari aniqlash imkonini beradi.

Bunday yondashuv shuni ko'rsatadiki, ko'plab tadqiqotchilar va amaliyotchilar tomonidan ko'rib chiqilgan fuqarolik jamiyatining liberal modeli o'ziga xos turdagi yagona emas va fuqarolik jamiyati tushunchasi tarixiy talqinda turli xil variantlarga ega bo'lgan va fuqarolik jamiyatining turli yondashuvlarini ifodalagan. muayyan tarixiy davrlarning g'oyaviy-siyosiy xususiyatlari qamrab olgan.

Fuqarolik jamiyati tushunchasini tushunish, fuqarolik jamiyatining zamonaviy modellarini tahlil qilish va ayniqsa aniqlash uchun biz uchun fuqarolik jamiyatining tarixdagi eng ma'lum mashhur va nufuzli yondashuvlarini qidirib topish va aniqlash muhim ahamiyatga molik. Shunday qilib, fuqarolik jamiyati tushunchasi va mohiyatining turli tarixiy davrlarda, turli sharoit va davrlarda transformatsiyasini kuzatish mumkin..

Fuqarolik jamiyati ko'pincha oldindan belgilangan va barqaror deb tushuniladi. Bu atamaning ham, fuqarolik jamiyati kontseptsiyasining ham o'zgarishi tarixidan ko'rinib turibdiki, u hech qachon ma'no jihatidan o'zgarmas bo'lmagan va har doim o'zgartirishga qodir bo'lgan. Fuqarolik jamiyatiga murojaat qadim zamonlardan beri ma'lum. Zamon, muhit va tarixiy sharoitlar har doim fuqarolik jamiyatini uning mavjudligining ma'lum bir tarixiy bosqichida tushunishni belgilab bergan. An'anaga ko'ra, tushunchaning boshlang'ich nuqtasi sifatida yo uning tarixdan oldingi tarixi, yoki yangi davrlarda J.Lokk, T.Gobbs va

boshqalar tufayli shakllangan. Hatto bu klassik tushunchalar ham o'zgarishsiz qolmadi va muhim o'zgarishlarni boshdan kechirdi, modernizatsiya qilinib, o'zgartirilib, muayyan vazifa va maqsadlarga, siyosiy va geosiyosiy ustuvorliklarga moslashdi.

Fuqarolik jamiyatining rivojlanish tarixi uni tushunishning turli xil variantlarini namoyish etadi. Fuqarolik jamiyati rivojlanishida antik davrdan to hozirgi kungacha davom etgan fuqarolik jamiyatini tushunishlari bilan ajralib turadigan bir qancha davrlar mavjud edi.

Shuning uchun biz fuqarolik jamiyati rivojlanishida Gegel va Marksning [1] tarixiylik va bosqichma-bosqich tushunchasidan voz kecholmaymiz. Uning nazariy rivojlanish tarixi davomida fuqarolik jamiyatining bir necha dominant tushunchalari ajratilgan bular: idealizatsiya, statistik, liberal, davlat-oppozitsiya, institutsional, kommunikativlik, global o'zgarishlarga qaramay, hatto ilk davrlarning yondashuvlari bugungi kungacha saqlanib qolgan va ularning ahamiyati bugungi kunda ham mavjud.

Fuqarolik jamiyati rivojlanishining tarixdan oldingi davri ideallashtirilgan jamiyat kontseptsiyasi bilan bog'liq. Bu davrda fuqarolik jamiyatini tushunishning asosiy tendentsiyalaridan biri qandaydir "ideal jamiyat", utopik va shunchaki "yaxshi jamiyat" qurish istagi bor edi. Fuqarolik jamiyatini tushunishga bo'lgan bunday ideallashtirilgan yondashuv hozirgi kungacha saqlanib qolgan va undan namunali va faraziy ideal sifatidagi zamonaviy tushuncha (odamlarning ancha muhim qismi tomonidan, asosan, huquqiy ma'noda) kelib chiqadi.

Adabiyotlar tahlili

Antik davrda ular "fuqarolik jamiyati" atamasini bevosita ishlatmaganlar, unga juda yaqindan yondashganlar, bu esa fuqarolik jamiyati kontseptsiyasining tarixdan oldingi bosqichini vujudga keltirgan. Bu davrda siyosat davlat va fuqarolik jamiyatining ma'lum bir turi o'rtasida sub'ekt sifatida shakllandi, ular orasida hali hech qanday farq yo'q edi. Antik davrda dialog (Suqrot) fuqarolik jamiyatining muhim tarkibiy qismi sifatida dunyoga keldi, uni yuritish usullari, muloqotning ahamiyati va zarurligi asoslari ishlab chiqildi. Aflotun o'zi uchun

umumiy manfaat, adolat va boshqa fuqarolik fazilatlarining in'ikosi sifatida qabul qilingan ideal davlatni izlashga va uni batafsil tavsiflashga harakat qildi.

Aflotun fikricha, fuqarolik jamiyati faqat “siyosiy uyushgan jamiyat” sifatida vujudga keladi va mavjuddir. Tarixan fuqarolik jamiyati davlat bilan birga paydo bo‘ladi, na biri, na boshqasi alohida mavjud emas. Ular, albatta, bir-birini to‘ldirib, bir vaqtning o‘zida juda ziddiyatli yaxlitlikni tashkil qiladi.

Platonik nazariyani umuman tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, fuqarolik jamiyatining barcha muammolarini hal qilish Aflotun tomonidan nazariy jihatdan davlatning fuqarolik hayotining barcha sohalariga kirib borishi va umumiy davlat nazoratini amalga oshirish, fuqarolarning hayotini tartibga solish orqali amalga oshiriladi[2].

“Fuqarolik jamiyati” atamasi Aristotel davridan beri qo‘llanila boshlandi va “jamoat” degan ma‘noni anglatadi. Aristotel polisning o‘zini "uyushmalar birlashmasi" sifatida ko‘rdi va u erkin fuqarolar uchun teng bo‘lgan normalar va axloqlar to‘plami, qonun ustuvorligi bilan ajralib turardi. Fuqarolik jamiyatining oxiri (telos) farovonlik deb qaraldi [3, p. 270–277]. Davlatning o‘zi fuqarolar yig‘indisi yoki fuqarolik jamiyati sifatida harakat qilgan. Unda umuminsoniy, davlat, shuningdek, umumiy manfaatlar tushunchasi hukmronlik qildi, uning manfaatlaridan oliy hokimiyat harakat qilishi kerak.

Konfutsiy hukmdorlar, amaldorlar, va oddiy xalqning o‘zaro ijtimoiy munosabatlarini ezgulik va farovonlik asosida qurishga undaydi va ezgulik vositasida tartibga solishni qonun asosida boshqarishga qarshi qo‘ygan. Uning fikricha, agar hukmdor xalqni qonun vositasida boshqarib, jazo yordamida mamlakatni tartib qilsa, xalq jazodan qochishga harakat qiladi va bundan orqilmaydi. Agar hukmdor xalqni ezgulik asosida boshqarsa va tartibni saqlasa, u xolda xalq hijolat bo‘lib o‘z kamchiliklarini tuzatadi[4]

Fuqarolik jamiyatini ideallashtirish kontseptsiyasi doirasidagi zamonaviy tushuncha, vaqt o‘tishi bilan kontseptsianing sezilarli o‘zgarishiga, fuqarolik jamiyatini tushunishga yangi yondashuvlarning paydo bo‘lishiga qaramay, hozirgi kungacha saqlanib qoldi. Zamonaviy fuqarolar tushunchasida fuqarolik jamiyatini o‘ziga xos ideal, to‘g‘ri va yaxshi narsa sifatida qabul qilish mavjud. Fuqarolik

jamiyatini ideallashtirish jamiyatning orzu qilingan ideal varianti, jamiyatning demokratiyasi va ochiqligi bilan bog'liq. Yopiq jamiyat, totalitarizm va avtoritarizmga qarama-qarshi, qarama-qarshi va istisno sifatida tushuniladi. Fuqarolik jamiyatini nazorat qiluvchi davlat, unga qarshi turish va undan yuqori turish sifatidagi zamonaviy tushuncha har doim ham haqiqatga mos kelmaydi. Fuqarolik jamiyati har doim ham davlat ustidan hukmronlik qilmagan, ular birlashgan, ba'zan hatto davlat ham ustuvorlikka ega bo'lgan, lekin ayni paytda fuqarolik jamiyatining ma'lum bir modeli mavjud edi. Bu shunchaki boshqacha, davr talablariga javob beradigan edi.

Fuqarolik jamiyatining klassik kontseptsiyalariga o'tish klassik davrda amalga oshirildi. Bu bosqichni erta klassik davr sifatida tavsiflash mumkin. Ko'pchilik fuqarolik jamiyati kontseptsiyasini sanashni boshlagan asosiy klassik asarlar T.Gobbsning fuqarolik jamiyatining etatistik kontseptsiyasi va J.Lokk nazariyasi bo'lib, ular haligacha davlat va fuqarolik jamiyati tushunchalarini to'liq baham ko'rmaydi. J.Lokk fuqarolik jamiyatiga ustuvor ahamiyat berdi, shunga qaramay, u davlat bilan birlashtirilib, xususiy va jamoat manfaatlariga o'xshashligi bilan ajralib turadi [5]. Fuqarolik jamiyatida mavjud bo'lgan fuqarolarning dushmanligini bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy shartnoma natijasida fuqarolik jamiyati va davlat ta'sirini chegaralash Charlz tomonidan amalga oshirildi. L. de Monteskye. Fuqarolik jamiyati fuqarolarning munosabatlarini, davlat esa insonning siyosiy huquqlari va siyosiy erkinliklarini tartibga solishga chaqiriladi. J.J Russo fuqarolik jamiyati davlat va "jamoat tashkiloti" tushunchalari bilan sinonimdir. Fuqarolik jamiyatining shakllanishi odamlarning uyushmalari va birlashmalarini vujudga keltirdi.

Klassik davr fuqarolik jamiyati va davlatning bir-biridan ajralib turishi, davlatning jamiyat hayotiga aralashishini minimallashtirish, fuqarolik jamiyatini alohida ishtirokchi sifatida qabul qilish bilan ajralib turadi. Bu davr huquqiy davlat g'oyasining shakllanishi, konstitutsiyaviy davlatning shakllanishi, fuqarolik jamiyatiga jiddiy e'tibor qaratilishi bilan ajralib turadi. E. Kant [6] yana ideallashtirishga murojaat qildi, u shaxs erkinligining boshqalar erkinligi bilan mos

kelishini ta'minlaydigan va shu bilan tabiatning oliy maqsadiga erishadigan huquqiy fuqarolik jamiyati zarurligini asoslab berdi. U fuqarolik jamiyatini butun insoniyat uchun yaxshilik va umumiylikka asoslangan uy sifatida ideallashtirdi.

Marksizm namoyandalari fuqarolik jamiyatini o'rganishga ham hissa qo'shgan. Ularning davlati va fuqarolik jamiyati bir-biridan ajralgan va mustaqil ko'rinadi. K.Marks fuqarolik jamiyatini moddiy va ishlab chiqarish munosabatlari institutlarining siyosiy bo'lmagan tizimi, davlatga bo'lgan ehtiyojning yo'qolishi davrida yuzaga keladigan inqilobiy o'zgarishlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi, deb tushundi. Kollektiv (mehnat faoliyati orqali o'zini o'zi tasdiqlaydigan va har tomonlama rivojlanadigan) fuqarolik jamiyatining asosidir. O'z-o'zini anglashga yordam beradigan shaxs, proletariat, guruhlar, uyushmalar va tashkilotlar muhim rol o'ynaydi. Fuqarolik jamiyatining vujudga kelishi jamiyatning tarixiy rivojlanishining natijasidir. Xuddi G.Gegel kabi K.Marks ham fuqarolik jamiyatining alohida a'zolarining shaxsiy manfaatlarining xudbinligini ta'kidlagan [7, b. 404–405].

Xulosa

Fuqarolik jamiyati g'oyasini rivojlantirishning zamonaviy davri uning nazariy ishlanmalarga emas, balki amaliy tadbiq etishga yo'naltirilgan amaliy tadqiqotlarga e'tibor qaratilishi – uni mustahkamlash va kengroq yoyish bilan bog'liq. Asosiy e'tibor fuqarolik jamiyati va uning tuzilmalarini qurish va rivojlantirish imkoniyatlarini tahlil qilish, turli ijtimoiy-madaniy sharoitlarda (g'arblashuv, multikulturalizm, plyuralizm tushunchalarida) faoliyat ko'rsatish xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan. Zamonaviy fuqarolik jamiyatining sa'y-harakatlari antidemokratik jamiyatlarga qarshi kurashga (uning natijalari avtoritar postkommunistik va postsovet tuzumlariga qarshi kurashda ma'lum), global fuqarolik jamiyatini shakllantirishga va yanada kengroq tarqalishiga qaratilgan.

Zamonaviy fuqarolik jamiyatining o'ziga xos xususiyati uning ekspansion rovida, demokratiya qadriyatlari va umumbashariy "universal" liberal G'arb qadriyatlarini "g'arbiy bo'lmagan" makonlarda faol tarqatish va targ'ib qilishda namoyon bo'ladi. Fuqarolik jamiyatini shakllantirish va rag'batlantirish bo'yicha

ishlar xalqaro tashkilotlarning ustuvor yo'nalishi bo'lib, fuqarolik jamiyatini institutsional tushunish va uning tuzilmalari, asosan nodavlat tashkilotlari bilan identifikatsiyalash bilan bog'liq bo'lgan grant faoliyatining muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Fuqarolik jamiyatining hozirgi bosqichi fuqarolik jamiyatini prinsipial jihatdan yangicha tushunish va uni tahlil qilishga o'ziga xos yondashuvi bilan ajralib turadi, biroq ayni paytda, dastlabki bosqichlar unga jiddiy ta'sir ko'rsatib, davriy ravishda o'zini namoyon qiladi. Shunday qilib, tarixdan oldingi ideallashtirilgan davrda ildiz otgan fuqarolik jamiyati hali ham ko'pchilik tomonidan ideal va mavhum namunali qurilish sifatida qabul qilinadi. Etatistik yondashuv, ayniqsa kuchli davlat mavqeiga ega bo'lgan mamlakatlar uchun ham dolzarbdir, erta klassik davr bizga insonni himoya qilish qiymatini keltirdi. huquqlar va ularning ahamiyati xalqaro huquqiy hujjatlarda, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida mustahkamlangan. Zamonaviylik fuqarolik jamiyatining amaliy yo'nalishiga, uning qadriyatlarini kengaytirishni faollashtirishga, uni tushunish va talqin qilishda institutsional torayishga, global fuqarolik jamiyatining paydo bo'lishiga urg'u berdi. Fuqarolik jamiyatining roli har qachongidan ham oshdi va uning ta'siri ijobiy bo'lishi muhim. Fuqarolik jamiyatini talqin qilishning kengligi, unga turli xil yondashuvlardan qiziqish uni universal va keng qo'llaniladi va fuqarolik jamiyatining turli modellarining mavjudligi va hatto bir vaqtning o'zida birgalikda yashashi mumkinligi haqida gapiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Гегель Г.В.Ф. Философия права. М., 1990.
2. Мавлонов Ж. Гражданское общество: от концепта к концепциям и парадигмам (социально-философский анализ). Тошкент:Адабиёт учкунлари,2014, 19-20-бет
- 3.Утамуродов А. Фуқаролик жамияти ғоялари эволюцияси-Тошкент:Адабиёт учкунлари,2018, 12-бет
- 4.Чанышев А.Н. Курс лекций по древней философии. М., 1981. 374 с.
5. Локк Дж. Сочинения: В 3 т. – Т. 3. М.: Мысль, 1988. 668 с.

6. Кант И. Трактаты и статьи 1784–1796. Т. 1. М., 1994. 584 с.
7. Маркс К. К еврейскому вопросу // Маркс К., Энгельс Ф. Т. 1.